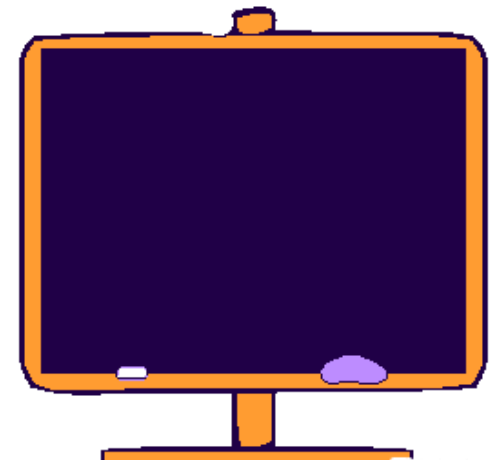

Урок української мови в 9 класі

Основні види складнопідрядних
речень: означальні, з'ясувальні,
обставинні

Привіт, дев'ятикласнику! Вітаю тебе на уроці!

Сьогодні ти

- ознайомишся з основними видами складнопідрядних речень;
- навчишся розрізняти з'ясувальні, означальні та обставинні підрядні частини;
ставити до них питання від головної частини речення,
з'ясовувати місце підрядної частини щодо головної,
а також креслити схеми складнопідрядних речень;
- А ще дізнаєшся про загадкову мову есперанто

Творче моделювання

З поданих груп слів склади речення – відомі вислови
про мову

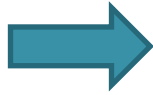
Парость, виноградна, плекайте, лоза, мова

Мови, знаю, стільки, раз, людина, я

Слів яких частин мови не вистачає для побудови
речень? Яка їхня роль у мовленні?

[Перевір](#)

КЛЮЧ

Бракує сполучників і сполучних слів **як, скільки**.
Вони сполучають частини складного речення

Як? Яким чином?

(Як парость виноградної лози) , [плекайте мову]

Скільки саме?

(Скільки мов я знаю) , [стільки разів я людина]

Підкресли граматичні основи. Які це речення за будовою?

Обери закінчення визначення:
Складнопідрядним називається таке складне речення,

А

у якому перше речення є головним, а решта послідовно залежать одне від одного

Поміркуй

Б

у якому прості речення рівноправні за змістом і пов'язані сурядними сполучниками

Поміркуй

В

у якому одне речення підпорядковується іншому і з'єднується з ним сполучником підрядності або сполучним словом та інтонацією

Молодець!

Г

у якому прості речення об'єднані за змістом та інтонацією без допомоги сполучників чи сполучних слів

Поміркуй

Дай відповіді на запитання

З яких частин складається складнопідрядне речення?

У СПР є головна частина (схематично її позначають квадратними дужками) і підрядна (схематично її позначають круглими дужками)

Від якої частини ставиться питання?

Від головної до підрядної

Де може розміщуватися підрядна частина стосовно головної?

На початку, в середині та в кінці речення

На питання яких членів речення відповідають підрядні частини?

На питання другорядних членів речення: означення, додатка, обставини

Вибіркове списування

- **Запиши номери СПР у такій послідовності:**

1) [], (); 2) (), []; 3) [], (), []

1. Не бував ти у наших краях, бо відтіть не таким би вернувся.
2. В душі я славлю світлий парус, бо в мене в серці сум.
3. Уночі, як Чумацький Шлях срібlistу куряву простеле, вийди на Дніпро!
4. Куди йти, знав хтось попереду.
5. У дім, де сміються, приходять щастя.
6. Щоб жить - ні в кого права не питаюсь.

КЛЮЧ

1,2,4,6,3,5

Дослідження - спостереження

Спиши речення. Визнач головну та підрядну частини, підкресли сполучні засоби. Постав питання від головної частини до залежної

1.“Боги зробили б людству велику послугу, якби подарували спільну мову” (Піфагор)

2. Великий французький просвітитель Вольтер вважав, що різномовність є одним із нещасть людства.

3. А чи не можна створити штучно таку мову, яка б легко запам'ятовувалася, була б доступною для вивчення і спілкування?

КЛЮЧ

За якої умови?

1. [Боги зробили б людству велику послугу], (**якби** подарували спільну мову)” (Піфагор)

Що саме?

2. [Великий французький просвітител ь Вольтер вважав], (**що** різномовність є одним із нещаст ь людства).

Яку?

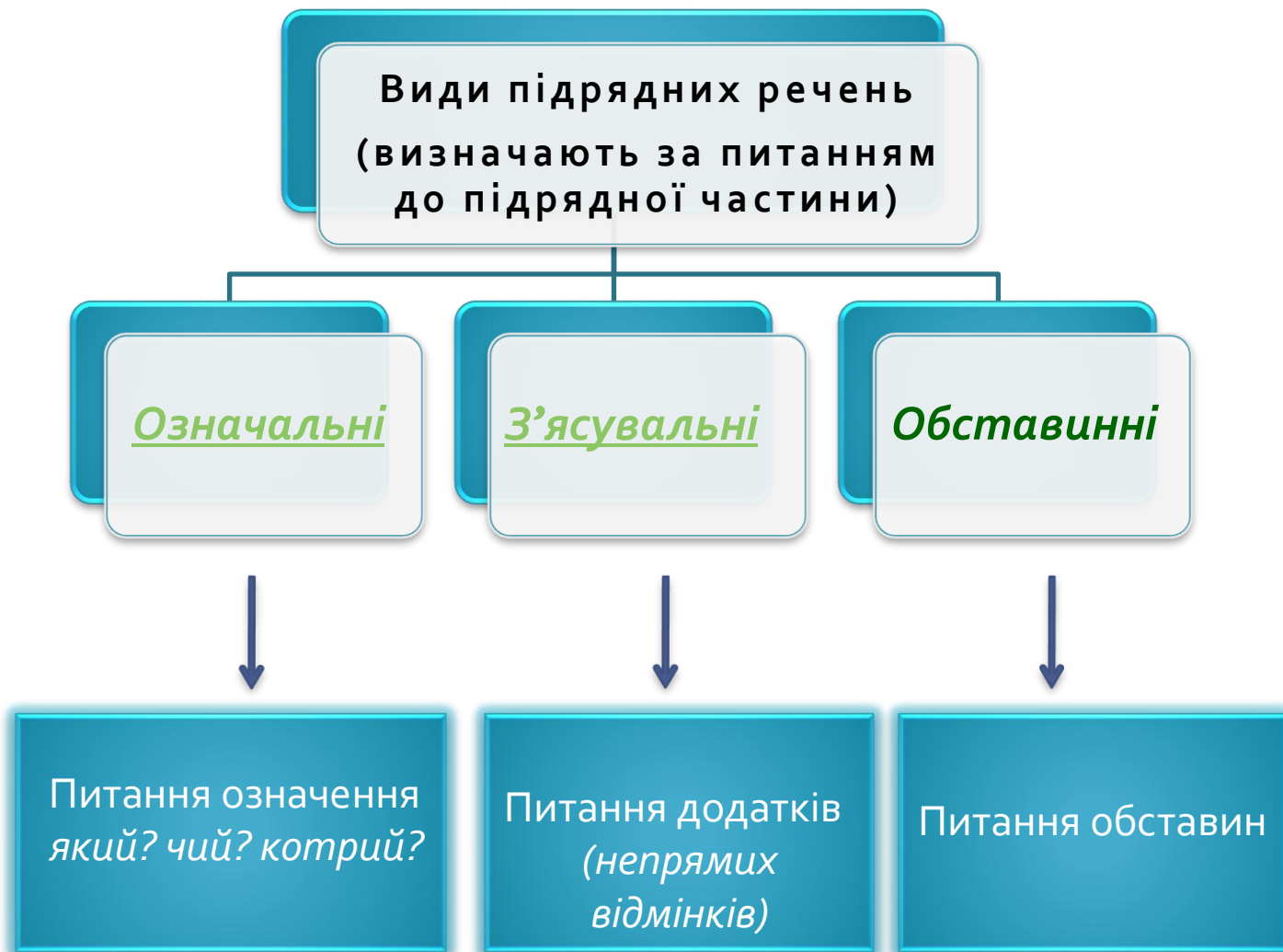
3. [А чи не можна створити штучно таку мову], (**яка** б легко запам'ятовувалася, була б доступною для вивчення і спілкування)?

Хочеш дізнатися
більше – **НАТИСНИ**

Опрацюй таблицю

Складнопідрядне речення з підрядним означальним

Вид	Значення підрядної частини	Засоби зв'язку	Питання, на які відповідає підрядна частина
З підрядною означальною частиною	Пояснює іменник або іншу частину мови в значенні іменника в головній частині	Сполучні слова: <i>що, який, чий, котрий, де, коли, куди, звідки;</i> сполучники: <i>що, ніби, мов, наче, щоб, як</i>	<i>який? чий? котрий?</i>

Підрядне означальне речення в складнопідрядному:

- ✓ відповідає на питання означення;
- ✓ пояснює член головного речення, виражений іменником (або іншою частиною мови в значенні іменника);
- ✓ завжди стоїть після головного або ж у середині головного речення, але обов'язково після пояснюваного іменника:
- ✓ може відноситися й до іменника, що не є членом речення, зокрема до звертань;
- ✓ найчастіше відноситься до вказівних та означальних займенників *той, такий, кожний, усякий* і конкретизує їхній зміст.

Складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним

Вид	Значення підрядної частини	Засоби зв'язку	Питання, на які відповідає підрядна частина
З підрядною з'ясувальною частиною	Пояснює присудок у головному реченні	Сполучні слова: <i>що, який, чий, котрий, де, коли, куди, звідки, як, чому</i> сполучники: <i>що, ніби, мов, наче, щоб, як, аби, якби, поки, чи</i>	<i>Питання непрямих відмінків</i>

Підрядні з'ясувальні речення в складнопідрядному:

- ✓ відповідають на питання всіх відмінків;
- ✓ пояснюють член головного речення, які означають різні вияви мовлення, мислення, почуття: дієслова – *говорити, запитувати, думати, бачити* та ін.; прикметники – *радий, щасливий, певен* та ін.; прислівники – *видно, потрібно* та ін.; іменники з дієслівним значенням – типу *думка, розмова, повідомлення* та ін.
- ✓ Майже завжди стоїть після головного або ж у середині головного речення, але обов'язково після пояснюваного слова;
- ✓ При пояснювальних словах у головному реченні може виступати вказівне слово той у непрямих відмінках. Наприклад: *Що посієш, те й пожнеш.*

Складнопідрядне речення з підрядним обставинним

Вид	Значення підрядної частини	Засоби зв'язку	Питання, на які відповідає підрядна частина
З підрядною обставинною частиною	Вказує на обставини, за яких відбувається дія, несе у собі додаткові значення та відтінки	Сполучні слова: <i>де, куди, звідки, коли, поки, доки, як, скільки, наскільки</i> сполучники: <i>що, ніби, мов, наче, щоб, як, якщо, коли, незважаючи на те що, дарма що та ін.</i>	<i>Як? Де? Коли? Куди? Звідки? З якою метою? За якої умови? та ін.</i>

Підрядне обставинне речення в складнопідрядному:

- ✓ відповідає на питання обставин;
- ✓ найчастіше пояснює все головне речення, але може уточнювати чи розкривати зміст обставини в головній частині;
- ✓ може бути у будь-якій позиції щодо головного речення;

Гестове завдання

Складне речення з підрядним обставинним утвориться, якщо частину *коли випікають паску* вписати замість крапок у речення

А

Дуже любила мати, ...

Поміркуй

Б

Я дуже люблю день, ...

Поміркуй

В

Відчуття свята посилюється, ...

Молодець!

Г

Піднесений настрій панує того дня, ...

Поміркуй

Д

Завжди збираємося того вечора, ...

Поміркуй

Розподільне письмо

Дібравши з довідки потрібні сполучники чи сполучні слова, подані речення запиши у дві колонки: у першу — складнопідрядні означальні, у другу — складнопідрядні з'ясувальні.

1. Сміятися не гріх над тим, ..видається нам смішним (Нар.тв.).
2. Нещасна нація, ... не вміє цінувати свої таланти
3. Дорослим ви стаєте того дня, ...вперше по-справжньому посміялися над самим собою (Е.Баррімор).
4. Ніщо так не зближує людей, ..добрий сміх без образ (Л.Толстой).
5. Я не знаю, ..першим повідав мені Україну мою дорогу, барвінкову (Т.Севернюк).
6. Люблю той час, ..над лісом десь займається несміливе світання (І.Нехода).

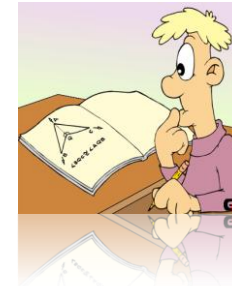
Довідка: коли, що, як, котра, хто

Перевір

КЛЮЧ

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМ ОЗНАЧАЛЬНИМ	СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМ З'ЯСУВАЛЬНИМ
Нещасна нація, котра не вмiє цiнувати свої таланти.	Смiятися не грiх над тим, що видається нам смiшним (Нар.тв.).
Дорослим ви стаєте того дня, як вперше по-справжньому посмiялися над самим собою (Е.Баррiмор).	1. Я не знаю, хто першим повiдав менi Україну мою дорогу, барвiнкову (Т.Севернюк).
Люблю той час, коли над лiсом десь займається несмiливе свiтання (І.Нехода).	Нiщо так не зближує людей, як добрий смiх без образ (Л.Толстой).

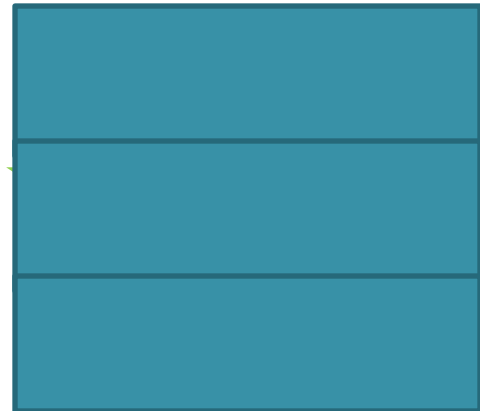

Серед поданих реченнях визнач зайве

- 1
 - a) Ходім туди, де пишний дуб з вербою не розлучаються й на мить (О. Олесь).
 - b) З рибалок всякий би приліг отам, де сіна теплий стіг (А. Малишко).
 - c) Коли скінчиться той полон великий, що нас зайняв в землі обітованій? (Леся Українка).
- 2
 - a) Іду веселий, сам-один, де впало небо біля жита (А. Малишко).
 - b) Найкращий спільник той, у кого зброя по-українському говорить (М. Куліш).
 - c) Скрізь, куди сягали їхні тьмяні відсвіти, вся земля була встелена льодом (О. Гончар).
- 3
 - a) Там, де нас немає і не буде, сніг упав на вежі і сади (Ю. Андрухович).
 - b) Як згадаю Україну, серденько заниє (П. Куліш).
 - c) Повій, вітре, на Вкраїну, де покинув я дівчину... (С. Руданський).

Хочеш дізнатися
більше – **НАТИСНИ**

ЗБЕРИ ЗІРОЧКИ

Речення	Озн.	З'яс.	Обст.
Та не злічить віків, що встигли вже пройти.	☐	☐	☐
Люблю, коли в вікно розкриті шумлять безжурно дерева.	☐	☐	☐
Де сила панує, там правда мовчить.	☐	☐	☐
Хто пізно встає, тому хліба не стає.	☐	☐	☐
Як сумно тій людині жить, яка в житті не знала суму.	☐	☐	☐
Іду веселий, сам-один, де впало небо біля жита.	☐	☐	☐
Здавалося, що то дзвенить золото сонця.	☐	☐	☐
Поганий той птах, який своє гніздо марає.	☐	☐	☐
Туди, де небезпечно, нас дуже часто вабить.	☐	☐	☐

Молодець!
Для тебе – нова інформація!

Цікаво знати ...

есперантисти складають найбільшу неполітичну фракцію Британського парламенту;

...8 Нобелівських лауреатів були есперантистами;

...екс-чемпіонка світу з шахів Жужа Полгар, як, до речі, і всі її сестри, – есперантистка;

...двічі було зібрано та передано в ООН мільйони підписів про визнання Есперанто;

...одна зі станцій метро в Барселоні має назву «Есперанто»;

...у Конституції України є така фраза (ст.10):

“Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування”;

...друга мова в Інтернеті за кількістю користувачів – есперанто.

Утвори складнопідрядне речення, записуючи виділені цифри словами і ставлячи розділові знаки

- У Києві 14 – 21 липня 2011 року відбувся ІЖК-67 (Міжнародний молодіжний конгрес есперантистів). Його відвідали **311** осіб з **34** країн світу.

КЛЮЧ

ІЖК-67 (Міжнародний молодіжний конгрес есперантистів), який відбувся в Києві 14 – 21 липня 2011 року, відвідали **триста одинадцять** осіб з **тридцяти чотирьох** країн світу.

Прочитай текст, підготуй за ним повідомлення для своїх друзів із 6-7 складнопідрядних речень.

На початку ХХ століття мова есперанто набула широкої популярності. Її шанували й українські письменники: І.Микитенко, О.Слісаренко, І. Ле, Остап Вишня, Майк Йогансен, Іван Франко, А.Чайковський та ін. склали міжнародній мові високу оцінку. А Володимир Сосюра навіть запропонував запровадити есперанто для національного спілкування в Радянському Союзі замість російської мови.

Ще в 1905 році був проголошений лозунг: «Через есперанто – для України і про Україну!» За подіями 2014 року на підтримку українців мовою есперанто було написано пісню. Переклад здійснив київський поет Петро Паливода.

Свого часу письменник Лев Толстой, який був палким прихильником есперанто-руху, сказав: «Часу на вивчення цієї мови треба так мало, а користь така велика, що не можна не спробувати».

А ти хотів би спробувати? Тоді тисни сюди

Автор презентації -

Градзійон Валентина Петрівна,

учитель української мови та літератури

спеціалізованої школи № 52

Солом'янського району м. Києва

© Урок української мови у 9 класі